

Театральне мистецтво Рівненщини у минулому має своєрідну історичну долю. Важкий і тернистий був шлях митців. Важкі соціальні умови, жорстокі національні утиски затримували розвиток театральної справи, яка повинна була стати професійною, як це було у багатьох містах Західної України.

Ігор МИЛАНСЬКИЙ

“І ЗОЛОТОЇ НИТКИ НЕ ЗГУБИТЬ”

І Рівненський обласний музично-драматичний театр виник не сам по собі в “історичному” 1939 році начебто на порожньому місці. До того було безліч аматорських та напівпрофесійних колективів, які мали багаторічні творчі здобутки і традиції. Протягом сторіч народ Західної України вносив свою частку в скарбницю української театральної культури.

Досліджуючи еволюцію різних видів культурної діяльності народу, ми бачимо, як поступово з різних обрядових народних видовищ, ігор та розваг, які супроводжувалися традиційним колядуванням, проводами масниці, гаївками, купальськими іграми, весільними ритуалами тощо, створюється і народжується театральне дійство з елементами реквізиту, бутафорії, національних костюмів та місця дії.

Усі ці форми багатолюдних видовищ відкривали широкі можливості для прояву народної сценічної творчості. Самодіяльні митці вмieli органічно поєднувати утилітарність і красу. Багато творчої винахідливості і фантазії вклав народ у створення художнього та естетичного мистецтва, яке поєднує в собі драматичний твір, хореографію, вокал і музику.

Самобутні й оригінальні у своїй основі волинські та поліські обряди створювалися не ізольовано від обрядів інших слов'янських народів, з якими українці пов'язані спільним походженням і найтривалішими культурними зв'язками.

У 1778 році спадкоємець князів Любомирських Юзеф Любомирський, який володів містом Рівне, дозволив громадянам у своєму

тополевому гаю (нині вулиця Тополева) влаштовувати народні розваги: обжинки, свято Івана Купала, великодні гуляння. Тут містився і театр, яким керував польський актор Мілевський. На сцені цього театру виступали заїжджі актори з Польщі, а іноді і мешканці міста з вертепною скринькою. Але все це відбувалося під суворим наглядом панських охоронців.

Перший театр на Рівненщині був споруджений у 1783 році в палаці князів Любомирських у місті Дубно. Це було невеличке приміщення. Творчий колектив очолив Войцех Богуславський — основоположник (батько) польського театру, якого було запрошено з Варшави. Труппа зі своїми виставами мандрувала по

Волинському, Подільському та Київському воєводствах. Театр проіснував до 1860-х років.

Крім того, у 1784 році в місті Дубно було споруджено приміщення міського театру за розміром більше, ніж у Варшаві. Керував театром теж В.Богуславський з 1785 по 1790 рр. В обох театрах вистави йшли виключно польською мовою!

У Рівному в другій половині XVIII ст. було споруджено початкову школу, в якій навчалися переважно діти заможних людей і міщан. Частина з них брала участь у виставах князя Ю.Любомирського, труппа якого складалася здебільшого з кріпаків.

Складні умови історичного та соціально-економічного життя українського народу XIX та початку XX століть позначилися на розвитку

культурного життя рівнян, які шанобливо та з любов'ю сприймали будь-яке мистецьке видовище, у якому використовувався місцевий фольклор та етнографія.

Довгі століття на наших землях панували польська шляхта і російські імперіалісти. Не було жодного стаціонарного і мандрівного українського театру.

Заїжджі мандрівні труппи з інших міст змушені були кочувати, ледь заробляючи собі на прожиток. А переважна більшість населення була позбавлена можливості почути зі сцени рідну мову.

Але народний театр усе ж таки жеврів. Він розвивався всупереч намаганням колонізаторів. Його майстерність зростала у праці над творами народної драми, п'єсами І.Котляревського, Т.Шевченка, М.Старицького, М.Кропивницького, І.Карпенка-Карого, Лесі Українки. Ніякі заборони не владні були перешкодити розвитку

З історії театрального мистецтва на Рівненщині

*Згадуйте предків своїх,
Щоб історія перед вами не згасла,
І золотої нитки не згубить.*

Ольга Кобилянська.

театралізованих видовищ і згуртуванню аматорів.

Так, у 1900 році в селі Вільгір (тепер Гоцанський район) під орудою В.Борткевича було створено драматичний гурток, який почав свою роботу над вертепною виставою і здобув великий успіх. На цьому робота аматорів не закінчилась. Вони почали працювати над п'єсою І.Котляревського "Наталка Полтавка". Через владні утиски цю виставу змушені були грати на горіщі будинку самого В.Борткевича. Згодом, коли цей колектив у своєму репертуарі мав уже понад п'ять вистав ("Шельменко-денщик", "Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка, "Маруся" О.Голомбієвського, "Наймичка" І.Карпенка-Карого), гурток почав орендувати клубне приміщення із сценічним майданчиком у сусідньому селі Краєві. Проіснував цей колектив до 1908 року.

У 1899 році в місті Корці вчителька Марія Костянтинівна Ненадкевич організувала "Товариство аматорів літератури і театрального мистецтва". Тоді у цьому місті вже був споруджений жіночий монастир, дві початкові школи, влаштовувались ярмарки і діяв польський драматичний колектив під орудою лікаря В.Шпановського — людини з великим театральним досвідом (в минулому актора театру драми у Варшаві). Але цей колектив на час заснування "Товариства аматорів літератури і театрального мистецтва" був дуже слабким. Тому більшість акторів почала відвідувати "Товариство" пані М.Ненадкевич і брати участь у виставах. Режисером цього колективу став Михайло Миколайович Іванов, який закінчив драматичні курси в студії Миколи Лисенка у Києві і мав дозвіл на посаду режисера.

Колектив новоствореного театру був у дуже скрутному матеріальному становищі: не мав матеріального майна, декорацій, бутафорії і приміщення. Проте було велике бажання створити український театральний колектив. Робота почалася в хаті-читальні. Незабаром було показано першу виставу за п'єсою І.Котляревського "Наталка Полтавка". Роль Наталки виконувала О.Садовська, Терпелихи — З.Бутевич, Петра — М.Прокопович, Миколи — М.Диджерський (перейшов з польського гуртка), Виборного — Д.Скальський, Возного — М.Бурачук. Вдумлива режисура М.Іванова, професійна робота виконавців ролей, гра без суфлера, що було дуже важливим на той час, і професійно виконане художнє оформлення забезпечили успіх у глядачів.

Ця перша вистава новоствореного театру відбулася в одній із шкіл м.Корця 6 серпня 1900 року. На початку 1902 року, коли театр досяг творчого досвіду і зміцнів матеріально, коли згуртувався постійний акторський колектив (28 осіб) йому було віддано приміщення О.Шпрехера після його реконструкції. Таким чином виник

напівпрофесійний театр у м.Корці, який на той час мав уже свій оркестр, кравця і людину, яка утримувала все театральне майно.

Репертуар театру складався з таких творів: "Наталка Полтавка", "Москаль-чарівник" І.Котляревського, "Безталанна", "Наймичка" І.Карпенка-Карого, "Назар Стодоля" Т.Шевченка, "Доки сонце зійде — роса очі виїсть", "Дві сім'ї" М.Кропивницького, "Старі до молодих не підгортайтесь" С.Бораківського, "Мати-наймичка" І.Тогобочного за Т.Шевченком, "Шельменко-денщик", "Сватання на Гончарівці" Г.Квітки-Основ'яненка, а також "Одруження" М.Гоголя, "Дні нашого життя" Л.Андрєєва, "Гроза" О.Островського, вистави А.Чехова та інших драматургів.

За один вечір грали російську та українську вистави — такі були умови за циркулярами цензури. В цьому театрі виступала в ролі Наталки Полтавки відома артистка, сестра І.Карпенка-Карого (Тобілевич) М.Садовська-Барілатті.

Роботу театру було побудовано на громадських засадах. Зарплатню ніхто не отримував. Усі грошові прибутки використовували на декорації, костюми, бутафорію тощо. Лише у виняткових випадках давали акторам матеріальну допомогу.

Так тривало до 1914 року. Театр припинив свою творчу діяльність через те, що пішла з життя М.Ненадкевич, а більшість аматорів чоловічого складу була мобілізована на фронт першої світової війни².

Крім театру в Корці, був театральний колектив у місті Острозі під орудою П.Заячківського, який ставив лише українські класичні п'єси.

Острог завжди був осередком розвитку культури і мистецтва на Волині. Є свідчення про зародження театральних видовищ в Острозі у формі містерій та релігійних драм за сприяння князя Костянтина Острозького. І.Франко у своїй праці "Русько-український театр" пише: "Можна припустити, що основана около 1580 року перша греко-руська академія в Острозі була коли не першим, то все-таки в тім часі головним розсадником релігійної драми". І далі: "Строгий мораліст і аскет Іван Вишенський по смерті князя Острозького прямо відзивався про нього як про еретика, а в своїм посланні до того князя, написаним около 1598 року, не без причин нападав на "комедійське і мошкарське набожество"³.

Ці маленькі повідомлення дають нам можливість говорити про те, що в той час в Острозі був шкільний театр, але не дають можливості стверджувати щось певне про його подальший розвиток. Однак знаходимо дані про те, що у пізніші часи існували аматорські драматичні колективи, в яких інколи були вистави релігійної та вертепної драми із світськими темами, особливо в сільській місцевості.

Театральний колектив П.Заячківського, започаткований у 1913 році, діяв до 1939 року. На відміну від колективу у м.Корці, він складався переважно з представників місцевої інтелігенції. На жаль, встановити прізвища його учасників не вдалося, крім З.Попова — вчителя, С.Барчука — адвоката, Северського (Моханька-Даниленка), Олександра Мусійовича та О.Мапівської.

Для керівництва театром було обрано так звану "верхівку", кожен її член мав свої обов'язки. Девізом театру було гасло: "Рідне мистецтво — народу"⁴.

У І.Франка є згадки про те, що у ХІХ столітті на Рівненщину заїжджав театральний гурт на чолі з Яном Камінським. У його репертуарі були п'єси В.Богуславського, А.Богомольця та Г.Заблоцького. До м. Дубно приїздив театр на чолі із Т.Потоцьким та режисером Р.Змієвським⁵.

У 1909 році в Рівному почала виходити газета "Юго-Западная Вольнь" яка широко висвітлювала культурно-мистецьке життя міста. А воно було представлене переважно гастролуючими театральними колективами, бо Рівне не мало власної театральної професійної трупи.

Улітку 1907 року рівняни відвідали спектаклі трупи Б.Бродерова, які йшли у літньому павільйоні князів Любомирських. У цьому театрі був непоганий хор, багато акторів з оперними голосами, серед котрих виділялася Н.Кочубей-Дзюбоцьовська (1871-1937) — драматичне сопрано. У 90-і роки вона працювала у трупах братів Тобілевичів і трупі О.Суслова.

У 1908 році в Рівному засновується перше літературно-мистецьке товариство⁶. В цьому ж році Л.Зафран закінчив спорудження мурованого приміщення театру (колишня вулиця М.Гоголя, тепер С.Петлюри, на його фундаменті зведено Народний дім), у якому П.Левидький очолив спілку театральних діячів. 2 лютого 1908 року театр почав працювати з гастролуючою трупою Б.Бродерова. Вперше відкрилася завіса виставою "Гейша" С.Джовса та українською мозаїкою "Вечорниці". Зала для глядачів була простора: 7 лож, 18 рядів крісел, два ряди болконів і три ряди галерей.

На гастролі до Рівного почали приїздити оперні трупи Г.Шумського та Я.Медведева, які ставили опери "Євгеній Онегін" П.Чайковського, "Фауст" Ш.Гуно, "Паяци" Р.Ленкова. Газета "Юго-Западная Вольнь" сповіщала про те, що у Рівному в театрі Л.Зафрана відбудуться гастролі драматичної трупи Симонова, яка показуватиме п'єсу "Анафему" Л.Андрєєва⁷.

Заїжджі театральні трупи мандрівних театрів почали з'являтися на Рівненщині дедалі частіше. Переважно це були колективи зі Східної України. Передусім слід назвати трупу Онисима Зіновійовича Суслова-Резникова (1857-1929), українського актора, режисера, театального діяча, який вписав в

історію українського театру своє ім'я золотими літерами. Саме під керівництвом О.Суслова на рівненській сцені у 1913 році було поставлено "Наталку Полтавку" І.Котляревського, "Вій" М.Кропивницького за М.Гоголем, "Катерину" М.Арпаса за участю відомої артистки Зінаїди (Євфрасинії) Пилипівни Зарницької (1887-1936).

У ці роки гастролював театр мініатюр під орудою А.Кузьменка. Незважаючи на те, що він був гастролуючим, йому іноді доводилось працювати по півроку на одному місці, користуючись великим успіхом. Репертуар цього театру складався з творів С.Васильченка, С.Рутковського, П.Гребінки, М.Старицького, І.Овчиннікова та інших.

Гастролював у Рівному аристократичний театр (так його називали) Мамонта Вікторовича Дальського (Нетлова) — актора імператорських театрів, котрий захоплювався драматургією А.Чехова.

У 1914 році рівняни у театрі Л.Зафрана щиро вітали трупу Санкт-Петербурзького опереткового театру, яка поставила оперетку "Летюча миша" І.Штрауса за участю відомих акторів М.Рахманінов та улюбленця публіки О.Полонського.

У 1913 році приїхав на гастролі мандрівний Єврейський театр Х.Гільдорфа, який згодом став стаціонарним рівненським театром і гастролював переважно по містечках рівненського повіту. Цей колектив мав своє стаціонарне приміщення, перебудоване із синагоги на вулиці Замковій. Він діяв до 1936 року. Цей будинок розібраний.

Слід сказати, що зв'язку м.Рівного з великими економічними та культурними центрами України та Росії сприяла Києво-Брестська залізниця. Колишній актор Рівненського театру згадував, що до Рівного приїздила трупа О.Орленева, який на літній сезон організував невеличкий колектив, у репертуарі якого було дві-три вистави. У театрі Л.Зафрана він грав Освальда в "Примарах" Г.Ібсена (1916 рік).

Бували на гастролях брати Роберт та Рафаїл Адельгейми. Вони ставили рівнянам "Розбійників" Ф.Шіллера. Під час подорожі до Одеси у Рівному виступала відома російська артистка, яка утримувала у Санкт-Петербурзі власний театр, Віра Комісаржевська⁸.

XX століття позначене значним розквітом аматорських театральних колективів, особливо у навчальних закладах. Рівненська чоловіча гімназія, реальне училище, рівненське комерційне училище, початкова школа ім.В.Короленка, українська гуманістична гімназія утримували театральні колективи і ставили вистави. Є свідчення, що керівники цих колективів змушені були звертатись до місцевої управи з проханням про те, щоб зменшити податки на показ вистав. Адже за кожну зіграну виставу брали велику суму податку

незважаючи на те, що всі гроші йшли у фонд бідних людей. На більшості заяв був напис: "Хто хоче бавитись, нехай платить гроші! Відмовити!"⁹.

Несподіванкою для рівненських глядачів у 1914 році були гастролі Київського оперного театру з операми "Фауст", "Вальпургічна ніч" — Ш.Гуно, "Наталка Полтавка" М.Лисенка. "Російсько-українське драматичне опереткове" товариство під керівництвом Ю.Сагайдачного познайомило рівнян з п'єсами української класики "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці" М.Старицького, "Запорожець за Дунаєм" С.Гулака-Артемівського, "Циганка Аза" М.Старицького та іншими.

Серед безлічі театральних колективів, які існували не більше року через недосконалий добір акторського складу та скрутне матеріальне становище, належить відзначити цікавий творчий колектив, який заснувався у м.Луцьку під назвою "Відродження". Ним керував визначний режисер М.Айдаров, котрий ставив своїм завданням відродження української класики. Вартий уваги театр пані В.Бойко зі Львова, в якому працювала відома українська артистка Л.Кривицька. Ці два театри були постійними гастролерами на Рівненщині майже до 1938 року, особливо театр "Відродження", бо театр пані В.Бойко гастролював переважно у Галичині. Л.Кривицька у своїй книзі "Повість про моє життя" згадує про роботу в театрі п.Бойко: "Ми грали в таких глухих кутках, які обминали у своїх мандрівках всі інші театри... Нам доводилось грати щодня, до того ж іще мало не кожні чотири-п'ять днів переїзду з місця на місце, і, отже, для репетицій часу вже майже не вистачало. Основні репетиції проходили вдома, вночі, після основної роботи. Безперечно, при такій роботі справжньої творчості, високого мистецтва не могло бути. Поспіх ніс за собою акторські штампи, породжував небалість, ремісництво"¹⁰.

Але не тільки цей театр був у такому становищі, а й інші ледь існували через брак коштів, бідність драматургії, і, головне, через цензурні утиски, що стосувалися українських п'єс.

Перша світова війна завдала великої шкоди подальшому розвитку театральної справи. Не стало мандрівних та гастролуючих театрів, припинили свою діяльність і місцеві аматорські драматичні гуртки.

1920 року територія Західної України була окупована польськими військами, а в березні 1921 року вся Волинь була офіційно визнана частиною Польської держави.

Починаючи з 1917 року у містах Рівному, Дубні, Здолбунові, Острозі, Костополі, а потім у багатьох інших містах і селах діяло товариство "Просвіта". Воно створювало народні театри, театралізовані видовища, утримувало публічні читальні, організовувало концерти і засновувало співочі

гуртки. При "Просвіті" діяли курси режисерів, які готували керівників для аматорських гуртків. У Рівному керував цими гуртками П.Зінченко. Драматичні гуртки під орудою цих режисерів вивчали п'єси українських класиків, які ставили на сільських сценах. Так уже повелося, що майже кожен драматичний гурток починав свою діяльність з п'єс І.Карпенка-Карого "Безталанна", І.Котляревського "Наталка Полтавка" або з п'єс Т.Шевченка "Назар Стодоля". А вже потім переходили до творів інших авторів. Але в кожному конкретному випадку потрібно було брати на це дозвіл у повітового старости. Філії "Просвіти", залучаючи аматорів, здійснювали вистави у селах Симонові, Тузорові, Гощі, Клевани, Острозці. Одержані кошти передавали "Просвіті", яка передплачувала періодику для читалень, надавала допомогу бідним сім'ям та дитячим притулкам.

"Просвіта" організувала перегляд спектаклів приїжджих драматичних театрів, зокрема Волинського українського театру Богдана Певного, слухання концертів та українських хорів. Особливо урочисто відзначалися Шевченківські свята¹¹.

Майже в усіх робітничих товариствах теж розвивалась художня самодіяльність. Це була чи не єдина форма спілкування людей праці з реалістичним мистецтвом. Цьому сприяла "Просвіта", що почала видавати часопис "Аматорський театр", в якому публікувалися поради щодо техніки гри та репертуару. Але численні театральні колективи, що народжувалися у двадцяті роки, швидко розпадались, не залишивши помітного сліду в історії. Тимчасом польські власті намагалися знищити навіть думку про рідну українську культуру, рідну мову. Культурне життя Рівного більшою мірою було "імпортване". Місто не мало власної театральної трупи. Театр Л.Зафрана, що був культурним осередком, влаштував лише перегляди кінофільмів.

І все ж, незважаючи на владні утиски й переслідування, на Рівненщині продовжувалась боротьба за своє рідне мистецтво. Митці йшли на будь-які жертви заради існування рідного театру. Почали з'являтися нові акторські трупи, і в Костополі виник театр під назвою "Крала", який ставив одноактні п'єси; у Здолбунові — театр під орудою М.Комаровського, який поставив "Ніч під Івана Купала" М.Старицького, "Запорожець за Дунаєм" С.Гулака-Артемівського, "Воскресіння" А.Калішевського. У Здобувнівській трупі працювали майже професійні актори — Б.Ратушний, М.Уланов, П.Нікольський, Б.Ніколаєнко, Н.Полтавченко, актори-аматори С.Штебенко, В.Семенова, Н.Райська, М.Комаровська, М.Жарова, Є.Польова, Л.Якубова та А.Білінська¹².

Не припиняв свою роботу Острозький театр під керівництвом Ю.Заячківського, який

орієнтувався виключно на українську класичну спадщину. У 1925 році в Рівному організував театральний колектив Давид Мілянов. У 1934 році склався цікавий театральний колектив у селі Підлужжя Дубенського повіту під керівництвом Сивицького Миколи Костянтиновича.

“Просвіта” та інші громадські організації влаштовували благодійні вечори, художні виставки на “Торгах Волинських” у парку князів Любомирських (тепер парк ім. Т.Шевченка) на користь бідних акторів та упорядження вистав. У цих вечорах брали участь відомі актори Семен Руденков, Зінаїда Кельчевська-Шликова та інші.

З.В.Кельчевська-Шликова, провідна артистка Казанського, Ростовського, Одеського театрів, емігрувала з більшовицької Росії і у 1921 році організувала приватний російський театр драми на території Польщі. До нього приєдналися Муров-Етельбаум Олександр Маркович, Северський (Моханько-Даниленко) Олександр Мусійович, Роземблюм-Петросян Катерина Миколаївна, Роземблюм-Вікторський Віктор Григорович та інші. У театрі З.В.Кельчевської ставилась виключно російська та зарубіжна класика. Довгий час він базувався в театрі Л.Зафрана. Влаштовувались бенефіси, але не завжди бенефіціантові щастило отримувати всі зібрані гроші: акторів обдурювали й обкрадали.

Багато клопоту завдавали поліція, цензура. Жодна вистава без дозволу пана старости не могла вийти на підмостки сцени. Про це свідчать архівні документи, які зберігаються у Рівненському обласному архіві. Ось один з них: “До пана старости Рівненського повіту. Рада Рівненської повітової “Просвіти” просить дати дозвіл на урядження вистави в с.Золотіїв на день 12 жовтня б.р. в помешкані млина пана Гейди. Виставлено буде “Куди вітер віє?” С.Васильченка. Особа відповідальна Олександр Гейда. 11 жовтня 1923 року”¹³.

Здебільшого цензура не дозволяла ставити вистави українською мовою. Але коли вирішували дати згоду, то примушували ще щось грати польською мовою. В цьому випадку було запропоновано зіграти першу дію з п'єси А.Міцкевича “Dziady”.

У 1925 році в Рівному було організовано театр залізничників, який мав власне дерев'яне літнє приміщення у залізничному парку (тепер тут залізничний вокзал). Цей театр очолив емігрант з Росії Олександр Бояров. Першою виставою був спектакль “Каторжник” за п'єсою Лисенка-Конич. У театрі на той час працювали актори А.Аршаров, І.Арбенін, Н.Данилова, а потім О.Северський, О.Муров, К.Петросян, В.Вікторський, які у 1939 році увійшли у труп професійного Рівненського українського музично-драматичного театру з частиною акторів приватної антрепризи на чолі із З.Кельчевською.

Репертуар залізничного театру складався з п'єс М.Горького, А.Чехова, О.Островського та Г.Квітки-Основ'яненка, І.Карпенка-Карого. Постановки п'єс цього молодого робітничого театру були значним мистецьким явищем культурного життя міста. Однак польській владі було не до вподоби прагнення артистів служити своєму народові. Тому у 1926 році цей театр було підпалено, і він згорів. Частина акторів змушена була перейти до антрепризи В.Гриневського та О.Горяїнова, а частина — до І.Поплавського, О.Муров і О.Северський — в трупу З.Кельчевської. Ці три професійні театри постійно гастролювали по всій Польщі.

Досить було з'явитись афішам у м.Рівному з прізвищами В.Горяїнова або З.Кельчевської (потім його дружина), як збір був забезпечений. Ставили вистави за п'єсами російських та зарубіжних драматургів: “Анна Кареніна” за Л.Толстим, “Тартюф” Ж.Мальєра, “Дядя Ваня” А.Чехова, “Ліс”, “Без вини винні” О.Островського (була першою виставою у 1939 році Рівненського музично-драматичного театру), “Підступність і кохання” Ф.Шіллера, “Останні скрипки” М.Сургачова та інші мелодрами.

До 1939 року гастролювали ще й театри М.Греля, Є.Шубінова та опереткова трупа А.Андреева-Трельського. Оскільки ці театри були суто гастролюючими, то вони не мали відповідного художнього оформлення. Декораційне оформлення не завжди відповідало епосі, історичному часові, порушувалось місце дії та вимоги драматургії. Реквізит і костюми були власними у кожного актора, інакше у трупу не приймали (крім костюмів на історичну тему).

Заслугує на увагу театр О.Певного у Луцьку — один з провідних на Волині. Він часто приїздив на гастролі у м.Рівне. Місцева влада не дозволяла йому грати в приміщенні Л.Зафрана. Тому цей колектив змушений був ставити свої спектаклі в кінотеатрі “Новий світ” у Поштовому провулку (цей будинок зруйнований у 1942 році, на цьому місці споруджено магазин “Обнова”). Звичайно, забезпечити художню якість вистав творчому колективу було важко через малі підмостки сцени і недосконале світлове оформлення. Театр О.Певного утримував досить професійну трупу, художника, оркестр і навіть технічні цехи. Сам О.Певний був вихованцем студії Московського художнього театру. Приїзд цієї трупи до Рівного перетворювався на справжнє свято.

Незважаючи на цензурні утиски, О.Певний наважувався брати у свій репертуар багатоактні українські класичні п'єси, художньо їх оформляти і сумлінно без шаржування грати. Тому рівняни у 30-ті роки мали нагоду ознайомитися з кращими зразками української драматургії. В репертуарі були “Безталанна”, “Наймичка” І.Карпенка-Карого (Тобілевича), “Дай серцю волю — заведе в

неволю", "Вій". М.Кропивницького, "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці", "Ніч під Івана Купала", "Маруся Богуславка", "Маруся", "Циганка Аза" М.Старицького, "Лимерівна" П.Мирного, "Хмара" О.Суходольського, "Жидівка-вихрестка" І.Тогобочного і т.д. Ця драматургія до театру О.Певного ще ніколи в Рівному не з'являлась, та ще й у доброму виконанні. У 1938 році О.Певного заарештували і театр припинив свою діяльність.

Польський уряд, наляканий політичними подіями 1938-1939 років, вдався до жорстоких репресій, арештів людей, підозрюваних в антиурядовій діяльності. Почали закривати українські театри. Ще у 1936 році в Рівному виник театр-вар'єте для розваг польських осадників.

Російська трупа З.Кельчевської, яка на певний час залишилась не торканою, теж змушена була звільнити акторів і припинити свою діяльність.

О.Муров стверджував: "Для того, щоб існувати на світі, потрібно було заробляти копійку на хліб. Тому актори змушені були залишити улюблену роботу і прилаштовувати свої здібності до інших професій". Так, О.Саверський працював шевцем, В.Вікторський у радіомайстерні, А.Найдьонова — кравчиною, І.Томашевська — прибиральницею. А того, хто бажав отримати більш пристойну посаду, польська влада примушувала приймати католицьке хрещення"¹⁴.

Десятиліття переслідування, заборони і злиднів — така була доля українських митців у час формування українського театру на Рівненщині. І все ж він існував, творив, спалахував, як вогник, а потім згасав і знову народжувався, бо давав людям надію, наснагу, терпіння і віру у справжнє мистецтво.

Подальша історія театрального життя на Рівненщині — це вже тема іншої публікації.

ДЖЕРЕЛЬНІ ПРИПИСИ

1. Król-Koczkarska B. Teatr dawnej Polski. — Warszawa. — 1971. — С.45.
2. Спогади К.Ненадкевич. Рукопис. Зберігається в автора.
3. Франко І. Про театр і драматургію. — К. — 1957. — С. 73.
4. Спогади В.Гарбовського. Рукопис зберігається в автора.
5. Франко І. Про театр і драматургію. К. — 1957. — С. 84.
6. Юго-Западная Волинь. — 1911. - № 265, 6 січн.
7. Юго-Западная Волинь. — 1909. - № 90, № 90, 28 травн.
8. Рукопис О.Мурова. Зберігається в автора.
9. Рівненський обласний державний архів. Ф.16/30, оп. 18, од. зб.23, арк. 5, 68, 97.
10. Кривицька Л. Повість про моє життя. — К. — 1958. — С. 38.
11. Г.Бухало. "Просвіта" сяє світло. — Рівне. — 1994.
12. Рівненський обласний державний архів. Ф. 16/30. оп. 18, од. зб. 409, арк. 19.
13. Там само. — од.зб. 411, арк. 26.
14. Рукопис О.Мурова. Зберігається в автора.

ДО ЛІТЕРАТУРНОЇ КАРТИ

Які Межирічі?

В "Історії міст і сіл, Ровенська область" на с.361 вказується, що Великі Межирічі Корецького району в різні часи відвідували видатні діячі культури.

Згадано і М.М.Коцюбинського.

Можливо, це справді так. Але може бути, що тут допущено помилку: село В.Межирічі вказано замість села Межирічі Острозького району. На цю думку наштовхують такі факти.

В указі Волинської духовної консисторії № 8741 від 15 травня 1907 р. записано, що збір пожертв для сліпих проводиться спеціальними комісіями, і до складу однієї з них (по містах Острогу, Заславлю, Заславському, Острозькому і частині Кременецького повітів) контролером обрано Хому Михайловича Коцюбинського — брата Михайла Михайловича. І ще — в списку учнів Острозької чоловічої гімназії (у журналі, де записано і О.І.Антонова, майбутнього радянського генерала) читаємо: "Коцюбинський Олексій народився 23 вересня 1902 р., син контролера, в 1911 р. вступив до підготовчого класу". Провчився він в Острозі до 1915 року.

Звичайно, проїжджаючи Волинською губернією, відомий письменник не міг минути Острог і розташований поруч Межирічі, де проживали його родичі. Можливо, будуть знайдені нові документи, які підтвердять це.

О.Гладушенко, А.Хеленюк.

Перебування М.М.Коцюбинського в Межирічах біля Острога не викликає сумніву — воно підтверджується листуванням письменника з братом Хомою Михайловичем Коцюбинським, приятелями та знайомими.

14 червня 1905 року (за старим стилем) М.М.Коцюбинський пише з Чернігова у Крем'янець до В.Г.Боровика — свого приятеля, з яким разом працював у філксерній комісії: "Завтра, 15-го, віду в Острог до брата..." І подає свою тимчасову адресу: "г.Острог, Межирічський винокурний завод, Фоме Михайловичу Коцюбинському".

Брат письменника жив тривалий час у Славути, куди в гості із своєю сім'єю не раз (у 1906, 1907, 1911, 1912 роках) приїжджав автор повісті "Фата моргана" (з листів: "11 липня 1907 р. — приїхав на кілька днів до Славути"; "на мій лист до Криворівні з Славути (де я сидів літом) Ви не відповідали").

З'ясовуючи питання, порушене острозькими краєзнавцями, варто навести цікаве свідчення дочки письменника Ірини Михайлівни Коцюбинської, автора книги "Михайл Коцюбинський": "Не тільки обстановка на Чернігівщині цікавить письменника. Щоб краще знати побут селян, робітників, їх настрої, в 1906 році здійснив поїздку по Україні (Київ, Трипілля, Крем'янець, Ізяслав, Ганнопіль, Клепачі, Острог), де оглядає спиртоторічані та ректифікаційні заводи".

Ганнопіль, Клепачі — села на Славутичці. Межирічі (Корецькі) не згадуються. Не фігурують вони і в листуванні письменника.

Г.Д.